

Bài 19 NHỮNG CUỘC KHÁNG CHIẾN CHỐNG NGOẠI XÂM Ở CÁC THẾ KỈ X – XV

(1 tiết)

I - MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Về kiến thức

Giúp HS hiểu :

– Gần 6 thế kỉ đầu thời độc lập phong kiến, nhân dân Việt Nam đã phải liên tục tổ chức những cuộc kháng chiến lớn chống ngoại xâm, bảo vệ Tổ quốc.

– Với tinh thần chiến đấu dũng cảm, với truyền thống yêu nước ngày càng sâu đậm, nhân dân ta đã chủ động, sáng tạo, vượt qua mọi thách thức, khó khăn, đánh bại các cuộc xâm lược.

– Trong sự nghiệp chống ngoại xâm vĩ đại đó, không chỉ nổi lên những trận quyết chiến đầy sáng tạo mà còn xuất hiện nhiều nhà chỉ huy quân sự tài năng, nhiều anh hùng dân tộc.

2. Về tư tưởng, tình cảm

– Giáo dục lòng yêu nước, ý thức bảo vệ nền độc lập và thống nhất của Tổ quốc.

– Bồi dưỡng ý thức đoàn kết, giúp đỡ lẫn nhau giữa các dân tộc.

– Bồi dưỡng niềm tự hào dân tộc và lòng biết ơn đối với các thế hệ tổ tiên, các anh hùng dân tộc đã chiến đấu quên mình vì nền độc lập của Tổ quốc.

3. Về kĩ năng

– Rèn luyện kĩ năng sử dụng bản đồ trong học tập.

– Tiếp tục bồi dưỡng kĩ năng phân tích, tổng hợp.

– Kĩ năng lập bảng thống kê để rút ra nhận xét, đánh giá.

II - NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Về nội dung

Điểm lại lịch sử giữ nước của dân tộc ta thời phong kiến, chúng ta dễ dàng nhận thấy tính liên tục của các cuộc kháng chiến chống ngoại xâm. Có thể nói rằng không một triều đại nào không phải tiến hành một cuộc kháng chiến lớn hay

một cuộc khởi nghĩa lớn. Đó là đặc điểm nổi bật của lịch sử dân tộc thời này. Tuy kẻ thù xâm lược đều xuất phát từ phương Bắc, nhưng không phải vì thế mà các cuộc kháng chiến, khởi nghĩa đều diễn ra giống nhau. Mỗi một cuộc kháng chiến đều có đặc điểm riêng, vừa phản ánh tương quan lực lượng giữa ta và địch, vừa nói lên chiến lược, chiến thuật của từng giai đoạn, tùy thuộc vào thực tế xã hội và nhận thức của những người chỉ huy về thế mạnh và thế yếu của hai bên. Chính vì vậy, thắng lợi của các cuộc kháng chiến và khởi nghĩa đã nói lên được tinh thần chủ động, sáng tạo và ý chí quyết chiến của nhân dân ta cũng như quyết tâm bảo vệ nền độc lập dân tộc.

Các cuộc kháng chiến và khởi nghĩa chống ngoại xâm đều có tác dụng phát huy hơn nữa truyền thống yêu nước, đồng thời để lại những bài học quý giá cho các thế hệ tiếp sau. Trong các cuộc kháng chiến và khởi nghĩa đó đã nổi lên hàng loạt vị chỉ huy quân sự tài giỏi, hàng loạt anh hùng mà công lao của họ mãi mãi ghi sâu vào lịch sử, mãi mãi là những tấm gương sáng, quý giá cho đời sau.

Những thành tựu huy hoàng, to lớn trong các cuộc kháng chiến thời hiện đại của dân tộc không chỉ là sản phẩm của các thế hệ ngày nay mà còn là sản phẩm của truyền thống chống giặc giữ nước, bảo vệ sự thống nhất lãnh thổ của dân tộc ta thời phong kiến.

2. Về phương pháp

Đây là một bài học khái quát, giúp HS ghi nhớ những cuộc kháng chiến và khởi nghĩa lớn thời phong kiến, do đó GV nên trình bày theo trình tự các mục của SGK, hoặc hướng dẫn HS tiến hành việc hệ thống hoá kiến thức, sử dụng lược đồ, qua đó nhấn mạnh đặc điểm của từng cuộc kháng chiến hay khởi nghĩa nhằm nói lên nguyên nhân thắng lợi và tinh thần chủ động, sáng tạo của dân tộc.

III - THIẾT BỊ, TÀI LIỆU DẠY – HỌC

– GV chuẩn bị :

+ Bản đồ lịch sử Việt Nam có ghi các địa danh liên quan.

+ Một số tranh ảnh về chiến trận hay anh hùng dân tộc.

+ Một số đoạn kịch, thơ văn.

– HS sưu tầm các dấu tích, tranh, ảnh về các cuộc kháng chiến còn lưu giữ ở địa phương mình.

IV - GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY – HỌC

1. Giới thiệu bài học

– Có thể mở bài theo SGK.

– Lịch sử Việt Nam thời phong kiến là lịch sử vừa dựng nước, vừa giữ nước, vì các triều đại phong kiến phương Bắc không bao giờ chịu từ bỏ ý đồ làm chủ cả phương Nam mà nước ta lại như một bức thành đầu tiên ngăn cản việc thực hiện ý đồ đó.

2. Tổ chức các hoạt động dạy và học

Có thể tiến hành theo hai cách :

– Cách thứ nhất : theo trình tự SGK (sơ lược).

1 - CÁC CUỘC KHÁNG CHIẾN CHỐNG QUÂN XÂM LƯỢC TỔNG

Có thể mở đầu : Ngay sau khi họ Khúc lật đổ chính quyền đô hộ nhà Đường, giành quyền tự chủ, nhân dân ta đã phải liên tiếp tiến hành hai cuộc kháng chiến chống quân Nam Hán.

Nhà Tống thống nhất Trung Quốc, nguy cơ xâm lược trở thành hiện thực.

Mục 1. Cuộc kháng chiến chống Tống thời Tiền Lê

GV cần làm cho HS nắm được :

Về cuộc kháng chiến này, GV chỉ trình bày sơ lược, qua đó nhấn mạnh vai trò của vua Lê Đại Hành và bà Thái hậu họ Dương. (Vì sự nghiệp bảo vệ nền độc lập của Tổ quốc, Thái hậu họ Dương đã chấp nhận ý kiến của các tướng sĩ, tôn Lê Hoàn lên làm vua, chỉ đạo cuộc kháng chiến). GV lưu ý : Theo kết quả nghiên cứu mới cho thấy rằng, những trận chiến chủ yếu đều diễn ra trên sông Bạch Đằng. Tướng giặc Hầu Nhân Bảo bị giết ở đây.

Sau đó, GV cho HS đọc câu trích trong SGK và đặt câu hỏi : Ý nghĩa thắng lợi của cuộc kháng chiến chống Tống thời Tiền Lê. (Thắng lợi to lớn này đã khiến vua Tống không dám nghĩ đến việc xâm lược nước ta nữa).

Mục 2. Cuộc kháng chiến chống Tống thời Lý

Tương quan lực lượng có thay đổi so với thời Lê Hoàn. Nội bộ nhà Tống gặp nhiều khó khăn, trong lúc nhà Lý đang vươn lên. Đó là lí do nhà chiến lược tài giỏi Lý Thường Kiệt đưa ra chủ trương "Tiên phát chế nhân". GV nên dùng bản đồ trình bày sơ lược 2 giai đoạn của cuộc kháng chiến để HS thấy được tinh thần chủ động của quân dân ta.

Có thể nói thêm về lực lượng dân binh của các dân tộc ít người ; kết thúc thắng lợi với bài thơ *Nam quốc sơn hà* (do được đọc ở đền thờ 2 vị danh nhân thời Triệu Quang Phục là Trương Hống, Trương Hát).

Cuối cùng, GV nên đề cập thêm về cách giảng hoà của Lý Thường Kiệt – một bài học ngoại giao quý giá của dân tộc.

II - CÁC CUỘC KHÁNG CHIẾN CHỐNG XÂM LƯỢC MÔNG - NGUYÊN Ở THẾ KỈ XIII

GV nên trình bày vắn tắt về sự phát triển của quân Mông – Nguyên, từ việc xâm lược Nam Tống đến làm chủ cả Trung Quốc, là đội quân hung bạo... giúp HS hiểu vì sao cuộc kháng chiến của nhân dân ta đã diễn ra suốt từ năm 1258 đến năm 1288 và đã có lúc (cuộc kháng chiến lần thứ hai) nhân dân ta phải đứng trước một thử thách lớn "ngàn cân treo sợi tóc".

Cho HS nhắc lại sơ lược các cuộc kháng chiến.

Dùng bản đồ để chỉ các trận đánh lớn, có tính quyết định của từng cuộc kháng chiến (Đông Bộ Đầu, Hàm Tử, Chương Dương, Vạn Kiếp, Bạch Đằng).

GV đặt câu hỏi : Nhà Trần đã làm gì để tiến hành cuộc kháng chiến ? và cho HS trả lời. Kết hợp với đoạn trích về bài hịch của Trần Hưng Đạo trong SGK.

Sau khi hướng dẫn HS trả lời câu hỏi trong SGK, GV cần trình bày để HS hiểu, sở dĩ nhân dân ta sẵn sàng đoàn kết cùng nhà Trần chống giặc giữ nước vì : lòng yêu nước và tự hào dân tộc, các chính sách kinh tế tích cực của nhà Trần, ý thức quyết chiến và đoàn kết nhân dân chống xâm lược của nhà Trần...

III - PHONG TRÀO ĐẤU TRANH CHỐNG QUÂN XÂM LƯỢC MINH VÀ KHỞI NGHĨA LAM SƠN

– Giảng mục này, GV cần cho HS nắm được :

Sau thất bại của cuộc kháng chiến thời Hồ, nước ta rơi vào ách đô hộ rất tàn bạo của nhà Minh (như *Bình Ngô đại cáo* đã viết). Nhân dân ta nổi dậy liên tục chống quân Minh, nhưng đều bị đàn áp. Với tinh thần quật khởi, "thần, người đều căm giận", năm 1418, cuộc khởi nghĩa do Lê Lợi lãnh đạo đã bùng lên ở Lam Sơn (Thanh Hoá).

Sơ lược về tiến trình khởi nghĩa : Giai đoạn đầu, nghĩa quân hoạt động khó khăn trong phạm vi miền trung du và miền núi Thanh Hoá ; giai đoạn hai, nghĩa quân chủ động vươn lên, đánh chiếm vùng đất phía nam và mở cuộc tấn công ra Bắc, kết thúc với chiến thắng Chi Lăng – Xương Giang.

Khi giảng, GV cần sử dụng phương pháp tường thuật, phân tích, kết hợp với việc sử dụng thiết bị dạy học.

GV đặt câu hỏi theo SGK về sự khác biệt giữa khởi nghĩa Lam Sơn và các cuộc kháng chiến trước đó. (Khởi nghĩa Lam Sơn diễn ra trong hoàn cảnh nước ta bị nhà Minh đô hộ, còn các cuộc kháng chiến trước đó diễn ra khi nước ta là một quốc gia độc lập, có chủ quyền).

Có thể nói thêm về cách giảng hoà của Lê Lợi và Nguyễn Trãi. Chú ý nhấn mạnh tinh thần "Lấy đại nghĩa để thắng hung tàn, đem chí nhân mà thay cường bạo".

– Cách thứ hai : Sau khi mở bài, GV cùng HS lập bảng thống kê những cuộc kháng chiến theo các cột : Niên đại – Quân xâm lược – Người chỉ huy – Tiến trình kháng chiến – Trận quyết chiến chiến lược – Các anh hùng.

Đặt câu hỏi theo một số câu hỏi trong SGK.

3. Sơ kết bài

– *Củng cố* : Tóm tắt 3 ý chính :

+ Trải qua gần 6 thế kỉ độc lập, nhân dân ta đã tiến hành 6 lần kháng chiến chống ngoại xâm (trong đó có một lần thất bại) và một cuộc khởi nghĩa lâu dài để bảo vệ và giữ vững nền độc lập dân tộc.

+ Các cuộc kháng chiến và khởi nghĩa đó đã làm nên biết bao kì tích anh hùng, mãi mãi ghi sâu vào lịch sử dân tộc.

+ Hàng loạt nhà chỉ huy quân sự tài giỏi, hàng loạt anh hùng xuất hiện, mãi mãi là những tấm gương sáng của dân tộc.

– *Bài tập* :

Để trả lời câu hỏi 1 và 3, GV cho HS dựa vào bài học để trả lời và lập bảng thống kê. Đối với câu hỏi 2, GV hướng dẫn HS so sánh giữa các cuộc kháng chiến thời Lý và thời Trần về các mặt : hoàn cảnh nổ ra kháng chiến, thời gian, so sánh lực lượng, cách đánh giặc của nhà Lý và nhà Trần.

V - TÀI LIỆU THAM KHẢO

– Năm 1300, Hưng Đạo vương ốm nặng. Vua Trần Anh Tông đến thăm, hỏi : "Chẳng may giặc phương Bắc lại xâm lấn thì làm sao ?". Hưng Đạo vương trả lời : "Mới rồi, Toa Đô, Ô Mã Nhi bốn mặt bao vây, nhưng nhờ vua tôi đồng lòng, anh em hoà mục, cả nước góp sức nên giặc phải chịu bị bắt" – (*Đại Việt sử kí toàn thư*).

– Bình Ngô đại cáo viết :

*Việc nhân nghĩa cốt ở yên dân,
Quân điếu phạt trước lo trừ bạo.
Như nước Đại Việt ta từ trước,
Vốn xưng nền văn hiến đã lâu,
Cõi bờ sông núi đã riêng,
Phong tục Bắc – Nam cũng khác.
Trải Triệu, Đinh, Lý, Trần nối đời dựng nước,
Cùng Hán, Đường, Tống, Nguyên đều chủ một phương.
Tuy mạnh yếu có lúc khác nhau,
Mà hào kiệt không bao giờ thiếu.*

*... Ôi ! Một gương đại định, đẹp phăng giặc giã, dựng nên công oanh liệt ngàn năm
Bốn bể phẳng lặng, sạch hết đục nhơ, tuyên bố mệnh duy tân khắp nước.*

(Theo : *Lịch sử Việt Nam*,
Tập I, NXB Khoa học xã hội, H., 1971)